

El moble modernista a Mallorca, 1890-1920

Mallorca podria haver estat un centre productor de mobiliari modernista, donada la seva presència en localitats de l’illa, com Sóller o Palma. Un estudi sobre aquesta qüestió, de la qual, a continuació, es presenta un avenç, mira de trobar proves conculents de la seva existència, i determinar si les característiques d’aquest modernisme presenta particularitats pròpies.

Text: Kika Coll

El mobiliari mallorquí és un gran desconegut per a molts. Mallorca, degut a la seva ubicació, ha rebut moltes influències dels països que l’envolten i d’altres de més llunyans. És sobretot a partir del segle XVII quan començam la producció de mobiliari de qualitat, que podem trobar encara a l’interior de molts casals del centre històric de la ciutat de Palma i a les possessions, les finques rústiques del camp mallorquí.

En aquest article, ens centrarem en una època concreta i propera, però no per això menys desconeguda. Parlarem del mobiliari produït a Mallorca durant l’època del Modernisme, és a dir, entre els anys 1890-1920. Estem a punt de concloure un estudi complet i exhaustiu sobre aquest tema, del qual només us presentam unes pinzellades. En el projecte contemplam la possibilitat que Mallorca fos un centre productor de mobiliari modernista, ja que tenim constància, a partir de proves físiques, que les característiques d’alguns d’aquells mobles corresponen a aquest estil. La dificultat, però, consistia a documentar els centres productors, molts dels quals ja han desaparegut avui dia, i localitzar-ne el producte. Ens hi estem referint com a Mallorca en general, però especifícam alguns punts de la illa, com ara Palma, Sóller, Artà o Manacor, com a possibles productors d’importància. Basam aquesta hipòtesi en el que es troba a l’actualitat en aquests indrets, a partir de la pista de tot allò que ens presenta l’arquitectura i la resta d’arts decoratives d’aquell moment.

El que ens interessa, d’una banda, és saber si el modernisme produït a Mallorca té unes característiques diferenciadores respecte de la resta de l’Estat, i de l’altra, què és allò que aporten els seus models o si són còpies o rèpliques d’altres centres productors, com podrien ser Barcelona o França. Cal no oblidar el fet de la

Moble de rebedor. Paraigüer-penjador que combina les tècniques de talla i relleu amb aplicacions en llautó i ceràmica. Localitzat a l'edifici del Círculo Mallorquín, actual seu del Parlament. Procedència del fons documental Fàbrica Ca'n Juncosa. Imatge cedida a l'autora pel senyor Àngel Juncosa Iglesias

revisar una sèrie de documents de l’època on potser trobarem nous dissenys que ens aportin més informació del moment.

Sabem que a Europa el moviment modernista adopta diferents termes, i abarca tota una sèrie de tendències que ara no vénen al cas², però sí que ens podem quedar amb la idea que el moviment es consolida amb un art que va més enllà de l’àmbit de l’arquitectura, i que es refereix a uns aspectes de la cultura més generals, que cerquen la modernitat a través de la renovació del llenguatge artístic. També sabem que només arribà a una part de la societat: la burgesia del moment.

Un context històric i cultural singular

A Mallorca, segons l’escriptor mallorquí Josep Maria Llompart, no es produí a la illa un moviment estructural de base, no s’hi desenvolupà una revolució industrial com en d’altres indrets de l’Estat, i no es va arribar a crear una societat nova, com a Catalunya, sinó que es limità a ser un fenomen sobretot literari. Aquesta opinió la podem ampliar amb l’estudi posterior de M. Seguí, que ens ofereix una visió de totes les arts de l’època. Un cop que existeix mobiliari de característiques modernistes és important comentar dos aspectes: en primer lloc, el fet d’haver trobat a l’interior de cases particulars els mateixos mobles que tenim a les fotografies localitzades en fons d’algunes indústries, cosa que ens en facilita molt l’estudi. En segon lloc, cal esmentar la consciència que hi havia a començament de segle

XX de l’existència del modernisme com a estil, si més no, per part de les institucions, el que denominaríem gust oficial. Basam aquesta afirmació en uns documents localitzats als inicis de l’estudi, a l’arxiu de l’Ajuntament de Palma, corresponents a l’any 1902, quan es presentà a concurs públic la remodelació del Saló de Sessions, i s’adjudicà el segon premi al projecte de Benito Pons, que tenia tendències modernistes. Podem afegir que després d’una sèrie de revisions fou aquest el projecte que es va dur a terme i el qual podem observar actualment al Saló de Sessions, realització que va impulsar l’arquitecte de l’ajuntament d’aleshores, Gaspar Bennàsar³

Una altra de les institucions que realitzà obres a començament de segle fou la Diputació Provincial, a la seu de l’actual Consell Insular, però que declinà el seu gust cap a les tendències historicistes i de revivals neogòtics⁴, fet que ens indica la convivència dels diferents estils, la pervivència de l’eclecticisme de finals del segle XIX i l’intent del modernisme d’obrir-se camí.

Com a complement a aquest gust institucional cal parlar del gust particular i privat del qual l’antic Grand Hotel és la mostra, en constituir l’edifici modernista per excel·lència de Palma. S’inaugurà l’any 1903, i introduí en aquesta ciutat el modernisme en totes les seves manifestacions artístiques. El mobiliari fou portat de Barcelona.⁵ A més, l’edifici del Círculo Mallorquín, antic club dels aristòcrates i dels nous burgesos de la societat mallorquina i actual seu del parlament de les Illes Balears, es reformà cap a l’any 1913, moment en el qual possiblement també renovà el seu mobiliari⁶. Allà es troben localitzades una sèrie de peces segons el gust de l’època, realitzades a l’empresa Valls y Garro,⁷ i que encara s’utilitzen a l’actualitat. Els comerços de Ciutat també volgueren posar-se al dia i renovaren els seus mostradors i les seves façanes, on inauguraren de nous. Una sèrie de famílies del Principat s’instal·laren a Mallorca, intuïren que podien fer bons negocis i oferiren a la ciutat aires moderns: botigues de música, merceries, botigues de capells, etc.⁸ Les cases particulars són els centres de major interès pel nostre estudi, i és en elles on localitzam la major part de la producció que s’ha salvat després de tants d’anys. Ho diem d’aquesta manera perquè ja sabem que el modernisme com a estil no fou gaire acceptat per part de la majoria de gent i que només l’acceptà un sector de la societat; el conservaren

els que realment en fruíren. Fou assumit pels nous burgesos que volien estar al dia a tots els nivells i solien moblar les cases de l’Eixample, de la barriada de Santa Catalina i del Terreno, una coneguda barriada d’estiueig de Palma.⁹ Difícilment trobarem mobiliari modernista als casals del barri antic de Ciutat, ja que la noblesa, habitant de les cases d’aquest barri, no estava gaire predisposada a les novetats que els oferia la burgesia, tan sols acceptava alguna mostra arquitectònica¹⁰ o mobles aïllats. Les línies de l’art nouveau, el simbolisme, barrejats amb detalls del neogòtic i revi-

Tauleta auxiliar, detall de tala calada. Col·lecció particular

vals en general, es dibuixen a partir de les pautes dels capricis dels clients o, simplement, d’allò que dicten els ebanistes. Fou una època en la qual s’unificaren les arts majors i les menors i cercaren un ambient únic, una unitat entre l’interior i l’exteri-

Detall de les vitrines d'un mostrador d'un comerç de Palma. Fotografies cedides per Miquel Seguí a l'autora

or. Es volien alliberar de les exageracions decoratives dels darrers anys del segle XIX, però, moltes vegades, conservaven els referents emblemàtics de cada nació i es limitaven a aplicar les tendències modernistes als petits detalls, ja fos en l’arquitectura o en el mobiliari.

Així, hi trobam els motius celtas d'Anglaterra, els neorococós de França, els escuts i les decoracions medievals de Catalunya, i ara ja només ens queda per aclarir el que aportà Mallorca. Manquen les darreres revisions a les tipologies per diagnosticar el que realment aportaren els ebanistes i dissenyadors mallorquins. Un exemple d'aquesta recerca d'unitat interior-exterior el trobam en el cas de Villa Francisca, una casa dels afores del poble de Bunyola, on podem localitzar mostres d'arquitectura, ceràmica, treball de forja i mobiliari, tot amb les característiques del modernisme, barrejades amb els his-

toricismes. En aquest cas, sabem que fou l'empresa Mobles Juncosa qui s'encarregà de fabricar part dels seus mobles.¹¹

La recerca de centres productors

Ara hem fet un repàs a les fonts bibliogràfiques, les fonts orals i les tipologies particulars. Després de repassar les publicacions de l'època, i comparar-les amb els estudis fets a Catalunya sobre el mateix tema, ens adonam que el que succeí a Mallorca fou un reflex del seu cas, a causa, en principi, de la proximitat geogràfica, i per mort de la introducció dins la societat

mallorquina d'una sèrie de famílies innovadores del Principat.

Fins a l'actualitat, trobam poques publicacions que parlin de mobiliari mallorquí. La més significativa és *El Moble a Mallorca, segles XIII-XIX*, coordinada per Massot, on localitzam una informació sobre l'època que tractam i els seus precedents. El capítol sobre el segle XIX, realitzat per Cantarelles, acaba amb la introducció del modernisme a través del moblista Gaspar Homar, un mallorquí que es traslladà a Barcelona de molt jove, i que es considera un moblista català, ja que la major part de la seva obra i la del seu pare es produí en tallers catalans.

D'altra banda, a El Modernisme en les Illes Balears, obra de M. Seguí,¹² podem contemplar l'estil en totes les seves manifestacions artístiques i otenir una visió completa i exhaustiva d'allò que passà a Mallorca en aquell moment, així com també a Les Arts a Mallorca a l'època del Modernisme¹³. Comparam la bibliografia de l'època a Catalunya, J. Mainar i F. Català Roca, Ciri-ci, entre d'altres, i cercam el que poden tenir en comú uns mobles i els altres.

Com ja hem comentat anteriorment, a partir dels estudis dels historiadors locals que han estudiat el món industrial mallorquí, sabem que no podem parlar de revolució industrial a Mallorca, com succeí en altres indrets europeus, i que el pas del taller a la fàbrica fou lent: de vegades, coexistiren els dos sistemes i no hi hagué ruptura. Segons els treballs de recerca duts a terme sobre el món obrer a Mallorca, trobam que els inicis de l'organització obrera foren entre 1899 i 1905. També, sabem que els gremis es dissolgueren l'any 1831, i que ja havien passat molts anys sense que els treballadors s'haguessin adherit a cap associació reguladora de tanta envergadura com la gremial.

Pels volts de juliol de 1900, el comitè de la Federació Local de Ciutat proclamava la seva confiança en l'extensió de l'associacionisme obrer. El que restava del gremi de fusters estava agrupat dins El desarrollo del arte, i cercava una millora de les condicions laborals.

Entre 1905 i 1906, el nombre de les societats obreres disminuí a Ciutat, i aquelles que restaren no sobrevisqueren gaire. Malgrat la majoria deixaren d'ésser reivindicatives, el sector dels fusters fou un dels pocs que continuaren. La desorganització de tots aquells anys fa que ens trobem davant d'un buit documental important, que ens dificulta la recerca de centres productors. En l'actualitat, estam realitzant un recull

de les indústries del moment i dels petits tallers productors vigents a l'època, i som conscients de la quantitat de fonts documentals perdudes: moltes vegades, només ens podem basar en les fonts orals. A l'hora de començar a parlar de fusters, de noms concrets, cal dir que, a mesura que revisavem arxius, inventaris i fons documentals anàvem elaborant una llista de noms d'ebanistes des de 1848 fins als anys trenta del segle XX, necessari per

A l'actualitat, a Palma podem trobar els descendents d'aquells antics centres productors que s'han anat adaptant a les innovacions de cada època

començar a treure conclusions. Cognoms com Puig, Corró, Ferrà, Oliver, Cirer, Fàbregas, Valls i Valls, Juncosa, Bestard, Llabrés, etc. són potser els més coneguts. Els catàlegs de les exposicions nacionals i internacionals del moment també ens ajuden a localitzar-ne alguns.

A l'actualitat, si fem un recorregut per la ciutat de Palma, podem trobar els descendents d'aquells antics centres productors que, amb l'afany de continuar la tradició familiar, s'han adaptat a les innovacions de cada època i han pogut subsistir: Mobles Serball, Ca'n Quesada, Mobles Llabrés, Mobles Ginard, Mobles Oliver i Ca'n Juncosa, entre d'altres. Aquest darrer centre potser és un dels més representatius del nostre estudi, pel fet d'haver-ne localitzat un arxiu fotogràfic del moment, a més d'haver trobat part de la seva obra arreu de la geografia mallorquina.

No hem d'oblidar la importància que tenen els propietaris de les cases que contenen peces d'aquesta època a l'hora de documentar el seu mobiliari. A Palma, en trobam més a l'interior de les cases de la barriada de Santa Catalina —de tipus més popular i que, a més, va ser una

zona on també treballaren ebanistes— que no al barri antic, ja que els seus habitants eren nobles amb un gust més conservador o bé ciutadans amb massa poc poder adquisitiu com per adherir-se a les novetats de principis de segle.

Parlar de modernisme mallorquí implica parlar del poble de Sóller, que per la seva situació geogràfica i les seves característiques econòmiques i socials¹⁴ reuní en el seu traçat urbanístic tota una sèrie de cases

en les que podem localitzar mobiliari, de vegades produït al mateix poble, d'altres importat, sobretot dels pobles francesos on els habitants de Sóller s'havien establert per fer fortuna. Era una manera de demostrar a la resta del poble que els havia anat bé emigrar.

Moltes vegades, el propietari actual és el descendent de qui feu construir l'im-moble i es preocupà que el conjunt fos homogeni en tots els camps de les seves arts. Un dels exemples més representatius d'aquest cas és Can Prunera, mostra molt coneguda de modernisme local.

Moble modernista

Definim les característiques del mobiliari a mesura que observam les tipologies a l'hora que elaboram el catàleg fotogràfic. En aquest cas, només comentarem les característiques del mobiliari, però al treball definitiu trobareu un apartat destinat a tota aquella feina de fusteria, localitzada a les portes i vidrieres, que s'adaptava a les novetats del moment i gairebé sempre era realitzada pels fusters locals dissenyada pel dibuixant de l'empresa. La dificultat rau a esbrinar si eren dissenys propis o copiats d'altres centres productors. En qualsevol cas, sabem que sobretot és un mobiliari urbà i burgès.

Gràcies a la possibilitat d'observar directament el mobiliari sabem que per a la construcció de les carcasses utilitzaven fustes com l'àlber, el tell, el bedoll, l'om i el pi, entre d'altres.

Per al folre, feien servir el cedre, el xiprer, la freixa i el roure, a més del cirerer, el noguer i un grapat de fustes d'arbres fruiters. A partir de les línies de l'època, els motius de la decoració es basaven en la representació d'elements de la natura, i mitjançant la tècnica de la talla se'n ressaltava el volum. La marqueteria, utilitzada

per a petits detalls, solia combinar fustes de colors, normalment importades, que aportaven riquesa cromàtica: el sicomor, l'erable, la bubinga, la caoba, el cirerer o la xicarandana eren les més utilitzades. A més, combinaven la tapisseria, els metalls, els vitralls i la ceràmica.

Tot i que es crearen noves tipologies, era l'hibridisme funcional allò que dominava com a novetat. Es crearen nous tipus de mobles que combinaven els pres-tatges amb els espais tancats, els racons amb els amagatalls, però, a la llarga, desaparegueren a causa de la poca funcionalitat. En general, trobam elements decoratius de l'art *nouveau*, combinats amb motius historicistes i, en alguns casos, les formes renovades del modernisme. Caldrà esperar a acabar el projecte per treure les conclusions definitives.

Detall de la part inferior d'un moble vitrina. Col·lecció particular

Detall de taula d'una còsola amb mirall. Col·lecció particular

Prestatgeria-escriptori, sovint fet de noguer o de roure, tècnica de tall i baix relleu. Procedència del fons documental "Fàbrica Ca'n Juncosa". Imatge cedida a l'autora pel senyor Àngel Juncosa Iglesias

1 Bernat, C. M. (1999), *L'anhel de tornar a Sóller*, Pollença, Ed. El Gall Editor.
2 Freixa, M. (1986), *El modernismo en España*, Madrid, Ed. Cátedra.
3 Cantarelles, C. (1998), *Ajuntament de Palma*, Palma, Edita Ajuntament de Palma.
4 Tur, M. (2001), *El Consell de Mallorca*, Palma, Ed. J. J. de Olaieta.
5 Catalina Cantarelles, *El moble en el segle XIX*, (1995), *El moble a les Illes Balears. Segles XIII-XIX*, Barcelona, *El disseny a l'artesanía Balear*, vol.1.
6 Sanmartín Perea, J. (1951), *Los cien años del Círculo Mallorquín (1851-1951)*, Palma, Imprenta Mussen Alcover.
7 La fàbrica de Ca'n Juncosa, s'instal·la a Palma l'any 1902, segons testimoni directe del senyor Juncosa, que pertanyia a la segona generació d'industrial. Es relacionaren amb diverses fàbriques del moment i anaren fent distintes associacions, amb diferents noms, un d'ells, Valls y Garro, per acabar essent Mobles Juncosa.
8 Gual, J. (1986), *Façanes de botigues de Palma*, Palma, Ed. Ajuntament.
9 Seguí, M. (2000), *El modernismo en les Illes Balears*, Palma, Ed. Govern de les Illes Balears.
10 Intervenció arquitectònica modernista, a l'entrada i escala de Ca'n Marqués, actual seu d'una casa museu.
11 Hem pogut contrastar els mobles originals amb l'arxiu fotogràfic de l'empresa i ens coincideixen els models.
12 Ídem nota 9.
13 Fa un repàs a les arts del moment, Román, J. (Coord.) (2001), *Les arts a Mallorca a l'època Modernista (1890-1920)*, Manacor, Ed. Patronat Escola Municipal de Mallorca.
14 Ídem nota 1.